

dr hab. Monika Całkiewicz, prof. ALK
Katedra Prawa Karnego
Akademia Leona Koźmińskiego w Warszawie

Recenzja w postępowaniu habilitacyjnym dr Doroty Semków, dotycząca osiągnięcia naukowego w postaci monografii pod tytułem „Prawno-kryminalistyczna i kryminologiczna problematyka nowych substancji psychoaktywnych – dopalaczy”

1. Ocena osiągnięcia naukowego

Jako osiągnięcie naukowe, zgodnie z art. 219 ust. 1 pkt 2 lit. a ustawy z 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 742 ze zm.), Habilitantka wskazała monografię pod tytułem „Prawno-kryminalistyczna i kryminologiczna problematyka nowych substancji psychoaktywnych – dopalaczy”, która została wydana przez Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, a zatem przez wydawnictwo ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. a wyżej wskazanej ustawy. Nie ulega wątpliwości, że temat został wybrany właściwie. Zagadnienia prawne, kryminalistyczne i kryminologiczne dotyczące tzw. dopalaczy, czyli substancji psychoaktywnych dostępnych na rynku od niedawna, nie doczekały się do tej w Polsce rzetelnego i kompleksowego omówienia. Sięgnięcie po ten temat daje zatem możliwość spełnienia wymogu, o którym mowa w art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, czyli przedstawienia dzieła naukowego stanowiącego znaczny wkład w rozwój dyscypliny. Już na wstępie sygnalizuję, że Habilitantka poradziła sobie z tym zadaniem w sposób wystarczający.

Niewielką uwagę muszę sformułować co do tytułu rozprawy, wyraźnie jednak wskazując, że zawartość treściowa monografii odpowiada zasadniczo jego brzmieniu. Zastrzeżenie to dotyczy niepotrzebnego, moim zdaniem, wspólnego ujęcia *problematyki prawnej i kryminalistycznej a odrębnego potraktowania problematyki kryminologicznej* (o takim wspólnym ujęciu świadczy łącznik w określeniu „prawno-

kryminalistyczna”). Tymczasem znaczna część wątków prawnych została omówiona w oderwaniu od aspektów kryminalistycznych, przy czym w niektórych miejscach było to jak najbardziej uzasadnione merytorycznie (np. kwestie dotyczące regulacji prawnych przestępstw związanych z dopalaczami w Polsce i na świecie). Dlatego właściwszy, według mnie, tytuł rozprawy powinien brzmieć „Prawna, kryminalistyczna i kryminologiczna problematyka nowych substancji psychoaktywnych – dopalaczy”.

Struktura pracy jest zasadniczo prawidłowa, zarówno jeśli chodzi o dobór treści, jak też ich sekwencję. Poza wstępem i uwagami końcowymi na merytoryczną część rozprawy składa się pięć rozdziałów. Pierwszy ma charakter w części historyczny (Habilitantka wskazuje, że zażywanie substancji odurzających nie zawsze stanowiło zachowanie odbiegające od norm prawnych czy społecznych, co – jak podkreśla w autoreferacie – było dla niej ważne w kontekście późniejszych rozważań), w części został poświęcony ogólnym rozważaniom dotyczącym przyjmowania dopalaczy jako zjawiska społecznego oraz kwestiom terminologicznym. Rozdział drugi przedstawia rozwiązania prawne dotyczące dopalaczy w Stanach Zjednoczonych Ameryki, Wielkiej Brytanii, Niemczech i Polsce, z wnioskami *de lege lata* oraz postulatami *de lege ferenda*, które sformułowane zostały w końcowej części rozdziału. Kolejna część rozprawy dotyczy *modi operandi* sprawców przestępstw związanych z dopalaczami. Autorka wskazuje, że szczególnie istotne były dla niej takie elementy sposobu działania, jak produkcja tzw. dopalaczy, kreowanie potrzeby ich zażycia u konsumentów, a także metody dystrybucji. Rozdział czwarty dotyczy w głównej mierze działań śledczych, przy czym Autorka skupiła się na omówieniu źródeł informacji o przestępstwie (tu szczególny nacisk położono na czynności operacyjno-rozpoznawcze), pierwszych czynności dochodzeniowo-śledczych (ogłędzin miejsca, osoby i rzeczy, przeszukania, zatrzymania i tymczasowego aresztowania), przesłuchania świadków, podejrzanych i oskarżonych oraz opinii kryminalistycznych. Ten sam rozdział przedstawia też krótki wybór orzecznictwa sądowego dotyczącego NSP (nowych substancji psychoaktywnych). W piątym rozdziale przedstawiono możliwe do podjęcia działania o charakterze zapobiegawczym. Oczywiście prawidłowy dobór treści nie przesądza jeszcze o wyczerpaniu i prawidłowym omówieniu wszystkich problemów, o czym będzie jeszcze mowa.

Habilitantka formułuje główny cel pracy oraz cele dodatkowe. Nie budzą one zastrzeżeń, w szczególności w kontekście definicji zawartej w piątym rozdziale (s.

372), bardzo szeroko ujmującej zjawisko zapobiegania przestępczości, obejmującej swoim zakresem też jej zwalczanie (przeciwdziałanie). Poza celami badawczymi Autorka wskazuje problemy i hipotezy badawcze, które także zostały sformułowane prawidłowo. Główny problem badawczy odnosi się do zapobiegania zjawiskom związanym z nowymi substancjami psychoaktywnymi, a zatem koresponduje z głównym celem rozprawy, podobnie jak główna hipoteza badawcza. W tym kontekście należy wrócić do kompozycji rozprawy i odnotować, że – jak się wydaje – najważniejszy z punktu widzenia rozważań Habilitantki aspekt poruszany w monografii, czyli działania zapobiegawcze w zakresie nowych środków psychoaktywnych, został omówiony w dość skrótowy sposób. Wprost Autorka odnosi się do tego problemu w ostatnim, piątym rozdziale (ss. 367-414). Z pewnością nie jest to najbardziej obszerna część rozprawy. Oczywiście można bronić stanowiska, że pierwsze cztery rozdziały stanowią nierozłączną część opracowania, w odpowiednim stopniu dotyczącą także zapobiegania negatywnym zjawiskom społecznym związanym z dopalaczami, jednak – o ile intencją dr Doroty Semków było położenie nacisku na kwestie zapobiegawcze – związek wcześniejszych rozważań z głównym celem pracy i główną hipotezą badawczą mógł zostać wykazany w większym stopniu.

Habilitantka wskazuje, że posługiwała się różnymi metodami naukowymi: prawnodogmatyczną, komparatystyczną (obejmującą regulacje prawne w Stanach Zjednoczonych Ameryki, Wielkiej Brytanii i Niemczech), historyczną i prawnohistoryczną, socjologiczną, statystyczną (w tym zakresie na podstawie przygotowanych „ankiet – kwestionariuszy” zbadano orzecznictwo w sprawach dotyczących NSP, dokonano analizy informacji pochodzących z cudzej praktyki eksperckiej, przeanalizowano dane z Krajowego Rejestru Karnego oraz zgromadzone przez Komendę Główną Policji, dotyczące odpowiednio liczby osób skazanych na podstawie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz ilości zabezpieczonych nowych substancji psychoaktywnych), fenomenologicznej analizy i studium przypadku. Jak wskazuje dr Dorota Semków „(p)rzykład dopalaczy, w tym nowych substancji psychoaktywnych, jest tym, który wpisuje się w możliwość jego badania za pomocą tej właśnie metody. Przy jej wykorzystaniu – zarówno w wąskim, jak i szerokim znaczeniu – starałam się o najlepsze zobrazowanie poszczególnych, wybranych w tym celu, wyselekcjonowanych przypadków zdarzeń odnoszących się do problematyki dopalaczy. W oparciu o przykłady zaprezentowałam m.in: cele, założenia, motywy

działań sprawców czynów, których przedmiot stanowią tego typu produkty; wybrane aspekty działań organów ścigania w zakresie rozpoznawania i wykrywania czynów mających związek z NSP; przypadki rozstrzygnięć prawnych dotyczące osób skazanych z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii za czyny, których przedmiot stanowią nowe narkotyki” (s. 21 autoreferatu). Co do zasady wykorzystanie tych metod oceniam pozytywnie, jednak w mojej ocenie w zakresie badań empirycznych zabrakło badań aktowych, których z pewnością nie może w pełni zastąpić analiza *case study*. Gdyby Habilitantka zdecydowała się na bardziej kompleksową analizę spraw w określonym przez nią czasie i obszarze, mogłaby wysnuć zdecydowanie wartościowsze wnioski, niż tylko na bazie wybranych przypadków, choćby wyselekcjonowanych na podstawie analizy orzecznictwa. Wydaje się, że dr Dorota Semków w trakcie pisania rozprawy zdawała sobie nawet sprawę z mankamentów wybranej przez siebie metody (np. na s. 301 rozprawy stwierdza, że w materiałach przez nią uzyskanych niejednokrotnie brak było precyzyjnego określenia, czy dokonano przeszukania, czy też innej czynności), a przecież takie i podobne wątpliwości można było rozwiązać sięgając do akt spraw. Nie przekreśla to jednak wartości przeprowadzonych przez Habilitantkę badań. Szczególnie sprawnie wykorzystane zostały w rozprawie statystyki, na podstawie których wyciągnięte zostały rozsądne wnioski. Kwestionariusze badań (załączniki 1-6) są przemyślane i korespondują z celami rozprawy.

Bibliografia, na której oparto rozważania, jest obszerna, a jej wykorzystanie co do zasady oceniam jako prawidłowe. W niektórych częściach pracy jednak można odnaleźć ważne merytorycznie fragmenty oparte w znacznej mierze na podręcznikach. Jest to zastrzeżenie tym bardziej zasadne, że Habilitantka bez większego problemu mogłaby znaleźć opracowania monograficzne bądź artykuły o charakterze naukowym, na których dałoby się oprzeć rozważania, rezygnując z tak częstego odwoływania się do materiałów dydaktycznych. Najbardziej dostrzegalny jest ten mankament rozprawy w rozdziale czwartym, choć niestety nie tylko w nim. Zdecydowanie należy też wytknąć, że w tym samym rozdziale czwartym Habilitantka miejscami nie odwołuje się bezpośrednio do Kodeksu postępowania karnego, zastępując brzmienie przepisu przywołaniem literatury naukowej czy komentarzy, a nawet opracowań beletrystycznych. Jest to niewątpliwie błąd warsztatowy prawnika, kiedy chodzi o *nawiązanie wprost do treści przepisu, a nie o jego wykładnię czy szersze*

skomentowanie – vide np. przypis 571 (nawiązujący do podręcznika, podczas gdy podstawy wszczęcia śledztwa i dochodzenia odnaleźć można w art. 303 w zw. z art. 325a § 2 kpk), przypis 731 (odnoszący się do literatury i komentarzy, zamiast wprost do art. 219 § 1 kpk), czy przypis 759 (opierający się na opracowaniu popularnonaukowym, zamiast na art. 258 § 1 kpk – Autorka zresztą, przywołując to opracowanie, myli zatrzymanie i tymczasowe aresztowanie).

Habilitantka postawiła sobie bardzo ambitne zadanie, polegające na kompleksowym omówieniu problematyki przestępczości związanej z NSP, a zatem w zakresie zainteresowania Autorki pozostawały aspekty prawne (materialne i procesowe), kryminalistyczne i kryminologiczne. Najlepiej merytorycznie i metodologicznie dr Dorota Semków poradziła sobie z omówieniem problemów kryminologicznych, a najgorzej procesowych, co powoduje, że poszczególne rozdziały prezentują różny poziom. Wszędzie tam, gdzie Habilitantka opisuje problemy przestępstw związanych z nowymi substancjami psychoaktywnymi w kontekście dewiacyjnych zjawisk społecznych, rozważania są kompletne, rzetelne, oparte na – co do zasady – prawidłowo dobranej literaturze i zakończone konkluzjami wynikającymi z wcześniejszych rozważań. W przypadku rozważań procesowych Autorka w kilku miejscach prowadzi wywody bardzo ogólne lub na podstawowym, wręcz podręcznikowym poziomie (np. dotyczące oględzin – s. 267-269, przeszukania – s. 285-286, zeznań świadka – s. 316-317, wyjaśnień podejrzanych i oskarżonych – s. 323-324, ekspertyz kryminalistycznych – s. 329-331, identyfikacji kryminalistycznej – s. 335). Niestety Habilitantka nie ustrzegła się też błędów, np. na s. 311 stwierdza, że „Następstwem zatrzymania, czyli kolejnym etapem śledztwa może być tymczasowe aresztowanie”; nie ulega wątpliwości, że tymczasowe aresztowanie może nastąpić w toku śledztwa bądź dochodzenia, jednak z pewnością nie jest ich etapem. Na s. 313 pada stwierdzenie, że w każdym postępowaniu karnym występują podejrzani, oskarżeni i świadkowie, tymczasem np. podejrzany – a tym bardziej oskarżony – nie wystąpi nigdy w postępowaniu przygotowawczym umorzonym w fazie *in rem* (np. z powodu niewykrycia sprawcy przestępstwa). Na s. 321 i nast. Autorka pisze o zeznaniach świadków nieletnich, z całą pewnością mając na myśli małoletnich (nieletni to określenie, którym posługuje się ustawa z 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich – Dz.U. z 2022 r., poz. 1700). Nie są to na szczęście duże błędy, przekreślające wartość pracy czy istotnie ją obniżające. W zakresie warstwy

kryminalistycznej zabrakło opracowania szczególnych taktyk przeprowadzania czynności, o których mowa w czwartym rozdziale, w odniesieniu do przestępstw związanych z dopalaczami (w szczególności oględzin i przeszukania), choć Autorka w innych miejscach rozprawy udowodniła, że potrafi w twórczy sposób przetwarzać i wykorzystywać wiedzę (np. wskazując propozycje pytań do biegłych albo przedstawiając wnioski *de lege lata* i postulaty *de lege ferenda*). Podsumowując krótko: lepiej by było, gdyby Habilitantka zrezygnowała w rozprawie z większości rozważań o charakterze bardzo ogólnym, miejscami odnoszących się do podstawowej wiedzy, a z większą odwagą przedstawiała propozycje własnych rozwiązań.

Mimo krytycznych uwag, przedstawiona do recenzji praca spełnia wymogi określone w art. 219 ust. 1 pkt 2 lit. a ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Monografia jest dziełem oryginalnym, opartym na wartościowych badaniach empirycznych i co do zasady poprawnie przeprowadzonych badaniach teoretycznych. Habilitantka wykazała, że ma dużą wiedzę dotyczącą nowych środków psychoaktywnych i potrafi dostrzegać aspekty prawne, kryminalistyczne i kryminologiczne poruszanych zagadnień. W rozprawie sformułowane zostało kilka wartościowych postulatów *de lege lata* i wniosków *de lege ferenda*. Tak kompleksowego opracowania dotyczącego NSP nie było do tej pory w polskiej literaturze. Spełniony zatem został w wystarczającym stopniu wymóg istotnego wkładu w rozwój dyscypliny, w szczególności biorąc pod uwagę poziom rozważań dotyczących przestępczości związanej z nowymi środkami psychoaktywnymi jako dewiacyjnym zjawiskiem społecznym. Habilitantka rozumie procesy społeczne, kontekst historyczny i kulturowy zażywania środków odurzających, w tym tzw. dopalaczy, potrafi zaproponować strategie zwalczania i zapobiegania nowej przestępczości narkotykowej.

2. Ocena aktywności naukowej Habilitantki realizowanej w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej

Przedstawione do recenzji przez Habilitantkę naukowe publikacje mogą być podzielone na kilka grup tematycznych, z których najważniejsze dotyczą:

- przestępczości przeciwko wiarygodności dokumentów,
- przestępczości narkotykowej,

- przestępczości związanej z handlem ludźmi,
- samobójstw,
- zamachów na dyplomatów i placówki dyplomatyczne,
- ogólnych problemów kryminalistyki, z uwzględnieniem metodyki jej nauczania.

Oceniając ogólnie dorobek naukowy dr Doroty Semków, można stwierdzić, że jest on wystarczająco obszerny. Przekazane do oceny publikacje przedstawiają różny poziom naukowy. W stosunku do niektórych z nich postawić można zarzut podobny, jak w przypadku monografii habilitacyjnej – odnoszą się do treści powszechnie znanych, zbyt mało eksponują propozycje konkretnych rozwiązań i poglądy Autorki. Należy jednak podkreślić, że w przekazanym do oceny dorobku znajdują się w większości teksty, które prezentują dobry poziom naukowy. Różnorodność dobieranych tematów jest świadectwem licznych zainteresowań naukowych Habilitantki, obejmujących nie tylko prawo, ale też kryminalistykę, kryminologię i politykę kryminalną. W moim przekonaniu szczególnie dobry warsztat prezentuje w opracowaniach kryminologicznych, być może ze względu na swoje wykształcenie.

Dr Dorota Semków wskazuje na współpracę z następującymi uczelniami i instytucjami naukowymi:

1. Polskie Towarzystwo Kryminalistyczne,
2. Pracownia Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego,
3. Wyższa Szkoła Prawa we Wrocławiu,
4. Uczelnia Techniczno-Handlowa im. H. Chodkowskiej w Warszawie,
5. Centralne Laboratorium Kryminalistyczne Policji,
6. National Medical University named after I.Y. Horbaczewski in Tarnopol,
7. Valencia Catholic University, Department of Law,
8. University of Roma Tre, Department of Law,
9. University of Lisbon, Department of Law,
10. University of Bari Aldo Moro, Department of Law.

W wyniku tej współpracy – wedle oświadczenia Habilitantki – powstały publikacje naukowe, projekty badawcze i opinie kryminalistyczne. Dr Dorota Semków wzięła aktywny udział w konferencjach krajowych i zagranicznych, odbyła też staże naukowe.

Ta część aktywności Habilitantki nie budzi zastrzeżeń, podobnie jak doświadczenie dydaktyczne. Na szczególną uwagę zasługuje imponująca działalność organizacyjna Kandydatki.

Wnioski

1. Przedstawiona do oceny monografia pod tytułem „Prawno-kryminalistyczna i kryminologiczna problematyka nowych substancji psychoaktywnych – dopalaczy”, mimo sformułowanych przeze mnie zastrzeżeń, stanowi znaczny wkład w rozwój dyscypliny naukowej w rozumieniu art. 219 ust. 1 pkt 2 lit. a ustawy z 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.
2. Dr Dorota Semków wykazuje się istotną działalnością naukową.
3. Działalność w zakresie dydaktyki i działalność organizacyjna Habilitantki nie budzi zastrzeżeń.

Wnoszę zatem o dopuszczenie Kandydatki do dalszych etapów postępowania.

Warszawa, 5 stycznia 2024 r.